



Dr. Sozdar Mîdî (E. Xelîl)



wergera ji erebî: Mustefa Reşîd

Xelesa Gotaran: Kurd û Îslama Siyasî Xelesa 23

Serpêhatiya Wezîrên Bermekiyan Yên Kurd

(2) Wezîr Xalid Kurê Bermekê Bermekî

Piştî ku me daxuyakirin, malbata *Bermekî* ji kok û binyateka Kurde, ka em bi hev ra taybetmendiyên kesayetiyên *Bermekiyan* yên navdar, û keda wan di *Dewleta Ebbasî* û rola wan di geşkirina wê da bişopînin. Emê bi *Xalid Kurê Bermek* destpêbikin.

Jînenîgariya Xalid Kurê Bermek:

Xalid Kurê Bermek qurmê bingehîn yê malbata *Bermekî* di heyama îslamî da ye. Ew sala 90-ê goçî = 709-ê z. ji dayîk bûye û ew yek ji alîgirên *Ebbasiyan* li Xurasanê bû. Gava rêberê Kurd *Abu Muslimê Xurasanî* rêveberiya şoreşa *Sî'î* li dijî *Dewleta Umewî* dikir *Xalid Kurê Bermek* serokê dîwana xeracê li wê herêmê bû. Asta ku ew têda bû wek asta wezîrê darayiyê di dema niha da bû. Helbet, bêyî zanîn û şiyana wî ya berbiçav di warê rêveberiyê da û bawerîya *Îmam Îbrahîmê Ebbasî* bi wî, wê ev asta bilind nedaba wî û ev delamet û wezîfeya girîng bi wî hilnepsarta.

Gava *Dewleta Umewî* hate roxandin û *Ebbasî* gihîştin xîlafetê, asta *Xalidê Bermekî* hên bilindtir bû. Xelîfeyê *Ebbasî* yê yekem *Abu El Ebbas Eseffah* piştî kuştina wezîr *Abu Seleme El xellal*, *Xalid* kir wezîrê dewletê yê herî bilind. Divêt bê gotin ku ast û delameta wezîrê yekem di wê demê da mîna asta serokwezîr di vê dema me da ye. Wek tê zanîn pêwîstiya her dewleteka nû bi kesên zana û hêjayî rêveberiyê heye. Hilpesartina vê delametê bi *Xalidê Bermekî* wê rastiyê dide xuyakirin ku ev kesayeti bi taybetmendîya xwe hêjayî vê asta rêveberiyê ya bilind bû. Heya bi wexerkirina xelîfe *Eseffah* *Xalid* wek wezîr dimîne û xelîfeyê duwem *Abu Ce'hfer El Mensor* jî wî di vê asta bilind da dihêle heyana dema ku li derdorên Mûsilê serhildaneka Kurdan pêktê. Wê hingê xelîfe *El Mensor* rêveberiya leşkeriyê dide *Xalid* da ku wek metelok tê gotin "*hesin bi hesin bikute*". Bi vî awayî *Xalid* dest ji wezaretiyê berdide¹.

Xalidê Bermekî xwedî taybetmendiyên berz û cuda bû ku hişt ew têkeve cihê serwerî û rêveberiyê. Ew mirovekî comerd, payedar, aqilmend û xwediyê sincî û demînen bilind bû. Wî ticaran çikûsî li tikesî nekiribû, ew kesê yekem bû ku navê mîhvan yan vexwendî li kesên ku pêwîstiya wan bi arîkariya diravî hebû, dikir. Ji parsekan ra jî "*xwedî pirs*" digot. Di vê babetê da, *Îbrahîm El Solî*, yek ji mezinên rewşenbîrên wê demê, dibêje: „*Ji wezîrên Dewleta Ebbasî tikes bi rûmet û comerdîyê nagihîne asta Xalidê Bermekî*“². *Xalid* di kesayetiya xwe da hemû taybetmendiyên rêveberê xwedî şiyana û îmkana dicivand. Ew xwedî zimanekî resen û petî bû, mirovekî dilêr, rewşenbîr û di nivîsê da wêjevan bû. Wezîr *Abu Ubeydullah* derbarê wî da gotiye: “*Min tikes mîna Xalid nedîtin ku her tişt têda hatibe civandin, bi zimanê xwe yî resen mîna xelkên welatê Şamê ye, bi dilêriya xwe mîna xelkên Xurasanê ye, bi*

torevaniya xwe mîna xelkên Îraqê ye, û bi nivîsandina xwe mîna xelkên Sewadê (başûrê Îraqê) ye"³.

Gava hin şoreşan li welatê Faris û Kurdistanê li dijî *Dewleta Ebbasî* destpêkir - wek me berê jî got - *Abu Ce'hfer El Mensor* Xalid şand ku wan şoreşan vemirîne. Xalid di vî karî da biserket. Di pey ra ew kir waliyê Mûsilê û di pey ra yê Azerbeycanê. *Ibin Xeldûn* gotiye: "*Xalid Kurê Bermek yek ji mezinên Şî'iyanê. Ew yek ji stûnên xurt yên dewletê ye, wî astên bilind li pey hev standine; El Mensor ew kiriye waliyê Mûsil û Azerbeycanê*"⁴. *Ehmed Bin Sewar El Mûsilî* jî dibêje: "*Ti walî û mîr bi heybeta Xalid Kurê Bermek nehatin ser me, bêyî ku ew sezayên mezin bide me; me zordarî jê nedît, lê heybeta wî dilê me tijî dikir*"⁵.

Ev bûyera li jêr nimûneyeka başe derbarê aqilmendiya Xalid di demên diwar da:

Abu Muslimê Xurasanî yek ji rêveberên xwe yên leşkerî bi navê *Qehtebe Bin Şebîb* şande şerê waliyê Umewiyan yê li ser Kurdistan û Îraqê. Wê hîngê *Xalidê Bermekî* jî bi *Qehtebe* ra bû. Ew bi rê da li gundekî peyabûn. Dema ku wan li ser banê xaniyekî firavîn dixwar, nihêrîn ku ji biyabanê da keriyên xezalan, keriyên kovî û hoviyan ber bi wan va tîn heya ku gihîştin nav leşkerê wan. Xalid rabû ji *Qehtebe* ra got:

"*Mîrê min! Gazî gel bike, fermanê bide leşkerê ku zînen hespan li wan bikin, gep û lîwanên wan girêdin berî ku siwarên dijmin êrişê tînin ser me. Qehtebe bi tirs rabû ser xwe, lê belê tişteki bi tirs nedît. Rabû ji Xalid ra got: Ev çi bawerî ye?. Xalid got: Dijmin êriş me dike! Tu keriyên hoviyan nabînî çawa tîn? Li paş wan hêzeka mezin heye. Gava ew siwar bûn, dîtin ku li paş toz û moranê leşkerê dijmin tê. Heger ne ji Xalid bûya, ewê têkbiçûna*"⁶.

Wexerkirina Xalid divêt di sala 163-ê goçî = 780-ê z. da be.

Jêder

¹ Ibin Al Jauzi: *El Muntezem fi Tarîx Al Muluk we El Umem*, 7/299. Ibin Kesir: *El Bidaye we El Nihaye*, 10/60. Ibin Xelkan, *Wefeyat El E'hyan*, 1/332.

² El Zahabi, *Tarix El Islam*, çapa 1412 goçî, rûpel 5/104.

³ Al Zemexshari, Rabih Al Abrar, çapa 1412 goçî, 104/5. Xelkê Sewadê navê gelê başûrê Îraqê yê berê Îslametiye ye û di jêderên erebî da bi navê El Nebet hatine naskirin.

⁴ Ibin Xeldûn, *Tarix Ibin Xeldûn*, 3/279.

⁵ Al Tabari, *Tarix Al Tabari*, çapa 1387 goçî, rûpel 8/56.

⁶ Ibin Xelkan, *Wefeyat El E'hyan*, 6/220.